

کتاب شب امتحان علوم و فنون ادبی (۲) یازدهم انسانی از ۴ قسمت اصلی تشکیل شده است که به صورت زیر است:

(۱) **آزمون‌های نوبت اول:** آزمون‌های شماره ۱ تا ۴ این کتاب مربوط به مباحث نوبت اول است که خودش به دو قسمت تقسیم می‌شود:

الف) آزمون‌های طبقه‌بندی شده: آزمون‌های شماره ۱ و ۲ را درس به درس طبقه‌بندی کرده‌ایم. بنابراین شما به راحتی می‌توانید پس از خواندن هر درس از درس‌نامه، تعدادی سؤال را بررسی کنید. حواستان باشد این آزمون‌ها هم، ۲۰ نمره‌ای و مثل یک آزمون کامل هستند. در کنار سؤال‌های این آزمون‌ها نکات مشاوره‌ای نوشته‌ایم. این نکات به شما در درس خواندن قبل از امتحان و پاسخگویی به آزمون در زمان امتحان کمک می‌کند.

ب) آزمون‌های طبقه‌بندی نشده: آزمون‌های شماره ۳ و ۴ را طبقه‌بندی نکرده‌ایم تا دو آزمون نوبت اول مشابه آزمون‌هایی را که معلمان از شما خواهد گرفت، ببینید.

(۲) **آزمون‌های نوبت دوم:** آزمون‌های شماره ۵ تا ۱۲ از کل کتاب و مطابق امتحان پایان سال طرح شده‌اند. این قسمت هم، خودش به ۲ بخش تقسیم می‌شود:

الف) آزمون‌های طبقه‌بندی شده: آزمون‌های شماره ۵ تا ۸ را که برای نوبت دوم طرح شده‌اند هم طبقه‌بندی کرده‌ایم. با این کار باز هم می‌توانید پس از خواندن هر درس، تعدادی سؤال مرتبط را پاسخ دهید. هر کدام از این آزمون‌ها هم، ۲۰ نمره دارند. در واقع در این بخش، شما ۴ آزمون کامل را می‌بینید. این آزمون‌ها هم نکات مشاوره‌ای دارند.

ب) آزمون‌های طبقه‌بندی نشده: آزمون‌های شماره ۹ تا ۱۲ را طبقه‌بندی نکرده‌ایم؛ پس در این بخش با ۴ آزمون نوبت دوم، مشابه آزمون پایان سال معلمان مواجه خواهید شد.

(۳) **پاسخ‌نامه تشریحی آزمون‌ها:** در پاسخ تشریحی آزمون‌ها تمام آن‌چه را که شما باید در امتحان بنویسید تا نمره کامل کسب کنید، برایتان نوشته‌ایم.

(۴) **درس‌نامه کامل شب امتحانی:** این قسمت برگ برنده شما نسبت به کسانی است که این کتاب را نمی‌خوانند! در این قسمت تمام آن‌چه را که شما برای گرفتن نمره عالی در امتحان علوم و فنون ادبی (۲) نیاز دارید، تنها در ۱۲ صفحه آورده‌ایم، بخوانید و لذتش را ببرید! **یک راهکار:** موقع امتحان‌های نوبت اول می‌توانید از سؤالات درس‌های ۱ تا ۴ آزمون‌های ۵ تا ۸ هم استفاده کنید.

فهرست

پاسخ‌نامه	آزمون	نوبت	
۳۲	۳	اول	آزمون شماره ۱ (طبقه‌بندی شده)
۳۲	۵	اول	آزمون شماره ۲ (طبقه‌بندی شده)
۳۳	۸	اول	آزمون شماره ۳ (طبقه‌بندی نشده)
۳۴	۱۰	اول	آزمون شماره ۴ (طبقه‌بندی نشده)
۳۵	۱۲	دوم	آزمون شماره ۵ (طبقه‌بندی شده)
۳۵	۱۵	دوم	آزمون شماره ۶ (طبقه‌بندی شده)
۳۶	۱۸	دوم	آزمون شماره ۷ (طبقه‌بندی شده)
۳۷	۲۱	دوم	آزمون شماره ۸ (طبقه‌بندی شده)
۳۸	۲۴	دوم	آزمون شماره ۹ (طبقه‌بندی نشده)
۳۹	۲۶	دوم	آزمون شماره ۱۰ (طبقه‌بندی نشده)
۳۹	۲۸	دوم	آزمون شماره ۱۱ (طبقه‌بندی نشده)
۴۰	۳۰	دوم	آزمون شماره ۱۲ (طبقه‌بندی نشده)

شماره	نوبت اول پایه یازدهم دوره متوسطه دوم	مدت آزمون: ۸۰ دقیقه	رشته: ادبیات و علوم انسانی	علوم و فنون ادبی (۲)												
آزمون شماره ۱																
درس اول																
۰/۲۵	۱	شعر زیر که درباره قتل عام سال ۶۳۳ ه. ق مغولان در اصفهان است؛ سروده چه کسی است؟ کس نیست که تا بر وطن خود گرید / بر حال تباه مردم بد گرید دی بر سر مرده‌ای دو صد شیون بود / امروز یکی نیست که بر صد گرید														
۱	۲	هر یک از اتفاقات زیر، چه پیامدی در قرن هفتم داشت؟ (الف) انتقال قدرت از خراسان به مرکز ایران؛ (ب) کشته یا متواری شدن بسیاری از دانشمندان و ادیبان:														
۱/۵	۳	جدول زیر را کامل کنید.														
		<table border="1"> <thead> <tr> <th>نام کتاب</th> <th>نام نویسنده</th> <th>نوع نثر</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>(الف) تاریخ جهان‌گشا</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>(ب) گلستان</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>(پ) شمس قیس رازی</td> <td></td> <td></td> </tr> </tbody> </table>			نام کتاب	نام نویسنده	نوع نثر	(الف) تاریخ جهان‌گشا			(ب) گلستان			(پ) شمس قیس رازی		
نام کتاب	نام نویسنده	نوع نثر														
(الف) تاریخ جهان‌گشا																
(ب) گلستان																
(پ) شمس قیس رازی																
۰/۲۵	۴	جاهای خالی را با کلمات مناسب کامل کنید. (الف) قدرت شاعری ابن‌یمین در قطعات او آشکار شده است. (ب) شهر هرات مرکز فرمانروایی بود.														
۰/۲۵	۵	درستی یا نادرستی جمله‌های زیر را مشخص کنید. (الف) عبید زاکانی آثار «موش و گربه، رساله دلگشا و صد پند» را به نثر نوشته است. (ب) سلمان ساوجی در غزل، توجه خاصی به سعدی و مولوی داشته است. (پ) اقدام مهم فرهنگی خواجه رشیدالدین فضل‌الله، تأسیس عمارت ربع رشیدی در تبریز است.														
درس دوم																
۱	۶	بیت‌های زیر را درست بخوانید، مرز پایه‌های آوایی آن را مشخص کنید و هر پایه را در خانه خود قرار دهید. (الف) شکر کند عارف حق، کز همه بردیم سبق / بر زیر هفت طبق، اختر رخسند شدم (ب) خام را جز آتش هجر و فراق / کی پزد کی وارهاوند از نفاق؟														
۰/۵	۷	به سؤال زیر پاسخ کوتاه دهید. وزن شعر چگونه به وجود می‌آید؟														
درس سوم																
۰/۵	۸	به سؤال زیر پاسخ کوتاه دهید. در مصراع «سحر چون خسرو خاور علم بر کوهساران زد» کدام پدیده طبیعی به شکل ادبی بیان شده است؟														
۰/۵	۹	به سؤال زیر پاسخ کوتاه دهید. مصراع «ابر آمد و باز بر سر سبزه گریست» را به یک جمله عادی و کلام ساده تبدیل کنید.														
۱	۱۰	برای هر یک از تشبیهات زیر، وجه شبه مناسب بنویسید. (الف) روی ماه / تیر مژگان														
۰/۵	۱۱	درستی یا نادرستی عبارات‌های زیر را مشخص کنید. (الف) در بیت «دست از موی وجود چو مردان ره بشوی / تا کیمیای عشق بیایی و زر شوی» دو تشبیه فشرده و یک تشبیه گسترده وجود دارد. (ب) در بیت «دل گرفتار بلای عشق توست / جان شهید کربلای عشق توست» عشق در هر دو تشبیه، مشبه است.														
۰/۵	۱۲	به سؤال زیر پاسخ کوتاه دهید. قسمت‌های مشخص شده در هر یک از تشبیه‌ها، کدام پایه یا رکن را نشان می‌دهد؟ (الف) من رفتم و مرغ روح من پیش تو ماند / تا هم چو کبوتر از تو آرد نامه (ب) دانا چو طبله عطار است؛ خاموش و هنرنمای.														

ردیف	آزمون شماره ۱	رشته: ادبیات و علوم انسانی	مدت آزمون: ۸۰ دقیقه	kheilisabz.com	نمره									
۱۳	<p>درس چهارم</p> <p>هر یک از ویژگی‌های سبک عراقی مربوط به کدام یک از قلمروهای «ادبی، زبانی، فکری» است؟ (الف) کاربرد غزل در شعر این دوره بیشتر شد. (.....) (ب) پرهیز از زهد ریایی، توجه به صفا و پالایش درون، از مفاهیم و اندیشه‌های شعر این دوره است. (.....) (پ) به کارگیری حرف نشانه «مر» در کنار مفعول جمله کم شده است. (.....)</p>	۰/۷۵												
۱۴	<p>جدول را کامل کنید.</p> <table border="1"> <thead> <tr> <th></th> <th>سبک عراقی</th> <th>سبک خراسانی</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>(الف)</td> <td>رواج روحیه عرفانی و اخلاقی</td> <td>.....</td> </tr> <tr> <td>(ب)</td> <td>.....</td> <td>واقع گرایی یا توجه به دنیای بیرون</td> </tr> <tr> <td>(پ)</td> <td>غم گرایی</td> <td>.....</td> </tr> </tbody> </table>		سبک عراقی	سبک خراسانی	(الف)	رواج روحیه عرفانی و اخلاقی	(ب)	واقع گرایی یا توجه به دنیای بیرون	(پ)	غم گرایی	۰/۷۵
	سبک عراقی	سبک خراسانی												
(الف)	رواج روحیه عرفانی و اخلاقی												
(ب)	واقع گرایی یا توجه به دنیای بیرون												
(پ)	غم گرایی												
۱۵	<p>یک ویژگی فکری بیت زیر را بنویسید. خیمهٔ آنس مزین بر در این کهنه‌رباط که اساسش همه بی‌موقع و بی‌بنیاد است (فواهی کرمانی)</p>	۰/۵												
۱۶	<p>شعر زیر را بخوانید و دو مورد از ویژگی‌های زبانی آن را بنویسید. صوفی از پرتو می راز نهانی دانست گوهر هر کس از این لعل توانی دانست قدر مجموعهٔ گل مرغ سحر داند و بس که نه هر کو ورقی خواند معانی دانست عرضه کردم دو جهان بر دل کارافتاده به جز از عشق تو باقی همه فانی دانست (ماقظ)</p>	۱												
۱۷	<p>درس پنجم</p> <p>جاهای خالی را با کلمات مناسب کامل کنید. (الف) هر مصراع بیت «روزگار است این که گه عزت دهد گه خوار دارد / چرخ بازیگر از این بازیچه‌ها بسیار دارد» از پایه‌های آوایی با وزن واژه تشکیل شده است. (ب) معادل آوایی هر یک از پایه‌های شعر را یا اسم رکن می‌نامند.</p>	۰/۵												
۱۸	<p>خوشه‌های هجایی معادل وزن‌واژه‌های زیر را بنویسید. (الف) --U-- (ب) --UU--</p>	۰/۵												
۱۹	<p>بیت زیر را متناسب با پایه‌های آوایی تفکیک کنید، سپس وزن‌واژه و خوشهٔ هجایی هر یک را بنویسید. رحمت آرید بر آن مرغ سحرخوان چمن کاو بماند ز گل و طرف گلستان محروم</p>	۱/۵												
۲۰	<p>درس ششم</p> <p>هر یک از تعریف‌های زیر یادآور کدام یک از اصطلاحات «علاقه و قرینه» است؟ (الف) نشانه‌ای در کلام است که ذهن خواننده را از معنای نهاده دور می‌سازد و به سوی معنای ناهادهٔ آن سوق می‌دهد. (ب) رابطه و پیوندی است که میان معنی نهاده و ناهادهٔ یک واژه وجود دارد.</p>	۰/۵												
۲۱	<p>معنی ناهادهٔ هر یک از مجازهای مشخص شده را بنویسید. (الف) چو آشامیدم این پیمان را پاک درافتادم ز مستی بر سر خاک (ب) چند دام از زهد سازی و دم از طاعت زنی ما هم از دام تو دوریم و هم از دم فارغیم</p>	۰/۵												
۲۲	<p>تفاوت معنایی و کاربرد واژه «دشت» را در دو بیت زیر بررسی کنید. (الف) نهادند بر دشت هیزم دو کوه جهانی نظاره شده هم‌گروه (ب) سواران لشکر برانگیختند همه دشت پیشش درم ریختند</p>	۱												
۲۳	<p>بیت زیر را از نظر تاریخ ادبیات، سبک‌شناسی و زیبایی‌شناسی بررسی کنید. «مانند پنبه‌دانه که در پنبه تعبیه است اجرام کوه‌هاست نهان در میان برف» (کمال‌الدین اسماعیل)</p>	۱/۵												
۲۴	<p>متن زیر را از نظر سبک‌شناسی بررسی کنید. «مَتّ خدای را عَزَّوَجَلَّ که طاعتش موجب قربت است و به شکر اندرش مزید نعمت، هر نفسی که فرومی‌رود ممدّ حیات است و چون برمی‌آید مفزَح ذات. پس در هر نفسی دو نعمت موجود است و بر هر نعمتی شکری واجب.» (گلستان سعدی)</p>	۰/۵												
۲۰	جمع نمرات	موفق باشید												

ردیف	آزمون شماره ۹	نوبت دوم پایه یازدهم دوره متوسطه دوم	علوم و فنون ادبی (۲)	رشته: ادبیات و علوم انسانی	مدت آزمون: ۹۰ دقیقه	kheilisabz.com	شماره
۱	جاهای خالی را با کلمه‌های مناسب کامل کنید.	فخرالدین عراقی در هر فصل از مثنوی به یکی از مباحث عرفانی پرداخته و سخن را با تمثیل و حکایت به پایان رسانده است.	۰/۵				
۲	سرودن غزل‌های خیال‌انگیز و به کار بردن مضمون‌های بدیع و گاه دور از ذهن از ویژگی‌های شعر است.	درستی یا نادرستی جمله‌های زیر را مشخص کنید.	۰/۵				
۳	در بیت «دامن‌کشان که می‌روی امروز بر زمین / فردا غبار کالبدت بر هوا رود» دو کنایه وجود دارد.		۰/۵				
۴	کتاب «احسن‌التواریخ» از خواندمیر نثر بینابین دارد.		۰/۵				
۵	گزینه درست را انتخاب کنید.	وزن واژه بیت «سلسله موی دوست حلقه دام بلاست / هر که را در این حلقه نیست فارغ از این ماجراست» در کدام گزینه آمده است؟	۰/۵				
۶	کدام گزینه از نتایج بی‌توجهی حکومت صفوی به شعر ستایشی و درباری نیست؟	(۱) مفتعلن فاعلن مفتعلن فاعلن (۲) مفعول مفاعیلن مفعول مفاعیلن (۳) مفعول فاعلاتن مفعول فاعلاتن (۴) مستفعلن مفعولن مستفعلن مفعولن	۰/۵				
۷	هر یک از توضیحات ستون «الف» را به گزینه مربوط به آن در ستون «ب» وصل کنید. (یک مورد در ستون «ب» اضافه است).		۱				
۸	چه عواملی نثر سبک هندی را از رونق انداخت؟		۱/۵				
۹	در بیت زیر چند تشبیه به کار رفته است؟ نوع آن‌ها را مشخص کنید.	دل‌م که چون سر زلف تو می‌رود بر باد / به دام عشق درافتاد هر چه باداباد	۱				
۱۰	تفاوت معنایی و کاربرد واژه «خون» را در دو بیت زیر تحلیل کنید.	الف) قصد جانم کرد یار دل‌نواز / ریخت خونم بی‌گناه آن سرو ناز ب) من چه دانستم که اویم دشمن است / در پی قصد من و خون من است	۱				
۱۱	بیت زیر را از نظر آرایه‌های ادبی استعاره و کنایه بررسی کنید.	دست هجر تو دهانم را دوخت / تا نگویم که مکن پرده‌داری	۱/۵				
۱۲	مفهوم کنایه‌ها را بنویسید.	الف) چو نامردم آواز مردم شنید / میان خطر جای بودن ندید ب) نرفتم به محرومی از هیچ کوی / چرا از در حق شوم، زردروی؟	۱				
۱۳	بیت‌های زیر را متناسب با پایه‌های آوایی تفکیک کنید، وزن واژه آن‌ها را بنویسید و با ذکر دلیل بنویسید آیا وزن این بیت‌ها همسان دولختی (دوری) است.	الف) چه رها کنی به شوخی سر زلف دل‌ربا را / که از او به هم برآری همه وقت خلق ما را ب) تو می‌روی و جانم خواهشدن از هجرت / ای درد نظامی را درمان که خواهی شد؟	۲				
۱۴	در بیت زیر چند استعاره به کار رفته است؟ کدام پایه تشبیه در آن‌ها دیده می‌شود؟	ملکا، مها، نگارا، صنما، بتا، بهارا / متحیرم ندانم که تو خود چه نام داری	۰/۵				
۱۵	اضافه‌های استعاری را در بیت زیر بیابید.	کی‌ام؟ شکوفه اشکی که در هوای تو هر شب / ز چشم ناله شکفتم به روی شکوه دویدم	۰/۵				

	kheilisabz.com	مدت آزمون: ۹۰ دقیقه	رشته: ادبیات و علوم انسانی	علوم و فنون ادبی (۲)																
نمره	نوبت دوم پایه یازدهم دوره متوسطه دوم		آزمون شماره ۹																	
۱	جدول را کامل کنید.			۱۶																
<table border="1"> <thead> <tr> <th data-bbox="336 309 655 353">نوع نثر</th> <th data-bbox="655 309 975 353">نویسنده</th> <th data-bbox="975 309 1294 353">کتاب</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td data-bbox="336 353 655 398">.....</td> <td data-bbox="655 353 975 398">.....</td> <td data-bbox="975 353 1294 398">۱- محبوب القلوب</td> </tr> <tr> <td data-bbox="336 398 655 436">.....</td> <td data-bbox="655 398 975 436">قاضی نورالله شوشتری</td> <td data-bbox="975 398 1294 436">۲-</td> </tr> </tbody> </table>					نوع نثر	نویسنده	کتاب	۱- محبوب القلوب	قاضی نورالله شوشتری	۲-							
نوع نثر	نویسنده	کتاب																		
.....	۱- محبوب القلوب																		
.....	قاضی نورالله شوشتری	۲-																		
۱	در بیت زیر استعاره را پیدا کنید، آن را به یک تشبیه تبدیل کنید، پایه‌های تشبیه را در آن نشان دهید. ای گل تازه که بویی ز وفا نیست تو را خبر از سرزنش خار جفا نیست تو را			۱۷																
۲ ۰/۵ ۰/۵ ۰/۵	بیت‌های زیر را بخوانید. الف) قمری ریخته‌بالم به پناه که روم؟ ب) دائم گل این بستان، شاداب نمی‌ماند تا به کی سر کشی ای سرو خرامان از من؟ در یاب ضعیفان را در وقت توانایی (۱) شعرها را از نظر تاریخ ادبیات و سبک‌شناسی بررسی کنید. (۲) یک ویژگی فکری شعر «ب» را بنویسید. (۳) آرایه استعاره را در شعر «ب» پیدا کنید. (۴) در شعر «الف» یک کنایه نشان دهید.			۱۸																
۱/۵	بیت زیر را متناسب با پایه‌های آوایی تفکیک کنید. وزن واژه و خوشه‌های هجایی آن را در خانه‌ها جای دهید. در حقیقت یار یکدل کیمیاست چون صدف کمیاب و چون در، پر بهاست			۱۹																
<table border="1"> <thead> <tr> <th data-bbox="328 958 571 1003"></th> <th data-bbox="571 958 815 1003"></th> <th data-bbox="815 958 1058 1003"></th> <th data-bbox="1058 958 1300 1003">پایه‌های آوایی</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td data-bbox="328 1003 571 1048"></td> <td data-bbox="571 1003 815 1048"></td> <td data-bbox="815 1003 1058 1048"></td> <td data-bbox="1058 1003 1300 1048"></td> </tr> <tr> <td data-bbox="328 1048 571 1093"></td> <td data-bbox="571 1048 815 1093"></td> <td data-bbox="815 1048 1058 1093"></td> <td data-bbox="1058 1048 1300 1093">وزن واژه</td> </tr> <tr> <td data-bbox="328 1093 571 1160"></td> <td data-bbox="571 1093 815 1160"></td> <td data-bbox="815 1093 1058 1160"></td> <td data-bbox="1058 1093 1300 1160">خوشه‌های هجایی</td> </tr> </tbody> </table>								پایه‌های آوایی								وزن واژه				خوشه‌های هجایی
			پایه‌های آوایی																	
			وزن واژه																	
			خوشه‌های هجایی																	
۲۰	جمع نمرات			موفق باشید																

پاسخنامه تشریحی

آزمون شماره ۱ (نوبت اول)

۱- کمال‌الدین اسماعیل

۲- الف) گسترش زبان و ادبیات فارسی در عراق عجم (اصفهان، ری، همدان، اراک کنونی و ...) / پدیدآمدن آثار ارزشمند / ایجاد زمینه‌های تغییر سبک از خراسانی به عراقی - پدیدآمدن قالب‌های جدید در شعر و نثر

ب) زبان و ادبیات فارسی دچار سستی و نابسامانی شد.

۳- الف) عظاملک جوینی - مصنوع و دشوار

ب) سعدی - مسجع و فنی

پ) المعجم فی معاییر اشعار العجم - نثر ساده و عالمانه

۴- الف) اخلاقی (ب) شاهرخ

۵- الف) نادرست: موش و گربه به نظم و در قالب مثنوی است.

ب) درست (پ) درست

۶- الف)

پایه‌های	شک ر ک ند	ع ا ر ف ح ق	ک ز ه ت م بُر	د ی م س ب ق
آوایی	ب ر ز ب ر	ه ف ت ط ب ق	ا خ ت ر ز خ	ش ن د ش دم

ب)

پایه‌های آوایی	خ ا م ر ا جُز	آ ت ش هِج	رُ ف راق
	ک ی پ ز د ک ی	و ا ر ه ا ند	ا ز ن فاق

۷- در حقیقت وزن از چینش منظم پایه‌های آوایی یا ارکان عروضی به دست می‌آید.

۸- طلوع خورشید را بیان می‌کند.

۹- باران بارید.

۱۰- الف) زیبایی (ب) نافذبودن

۱۱- الف) نادرست؛ سه تشبیه فشرده وجود دارد:

مس وجود / کیمیای عشق / زر شوی

ب) درست؛ عشق به بلا و کربلا تشبیه شده است.

۱۲- الف) مرغ (مشتبه) (ب) وجه‌شبه

۱۳- الف) قلمرو ادبی (ب) قلمرو فکری (پ) قلمرو زبانی

۱۴- الف) رواج روحیه پهلوانی و حماسی

ب) ذهن‌گرایی یا توجه به دنیای درون (پ) شادی‌گرایی

۱۵- رواج روحیه عرفانی و اخلاقی / بی‌اعتباری دنیا

۱۶- حافظ شاعر قرن هشتم است و به سبک عراقی شعر می‌سروده؛ بنابراین ویژگی‌های

سبک عراقی را می‌توان در شعر او دید:

۱) لغات و ترکیبات عربی (صوفی، عرضه، فانی / معانی، مجموعه)

۲) لغات مهجور فارسی نسبت به سبک خراسانی در آن دیده نمی‌شود.

روانی و سادگی متن کم شده و به سوی دشواری حرکت کرده است.

۱۷- الف) فاعلاتن (ب) وزن‌واژه

۱۸- الف) مستفعلن (ب) مفتعلن

۱۹-

پایه‌های آوایی	ر ح مَ تا ر ی ب	د ب ر ا ن' مُر	غ سَ ح ر خ ا ن	ج مَ ن
وزن‌واژه	فَاعِلَاتِن	فَاعِلَاتِن	فَاعِلَاتِن	فَع ل ن
خوشه‌های هجایی	- - U -	- - U U -	- - U U -	- -

۱- هجای کوتاه در مقابل هجای بلند قرار گرفته و بنا بر ضرورت وزن، بلند تلفظ می‌شود.

۲- بنا بر ضرورت وزن، دو هجای کوتاه را معادل یک هجای بلند به حساب می‌آوریم.

۷- (۱) صائب تبریزی (۲) بابافغانی شیرازی

(۳) محتشم کاشانی (۴) وحشی بافقی

۸- بی‌دقتی در ذکر تاریخ و حوادث تاریخی و رواج مدح و چاپلوسی / کاربرد شعرهای ضعیف در متن کتاب‌های نثر

۹- دو تشبیه / دلم چون سر زلف تو بر باد می‌رود: تشبیه گسترده دام عشق: تشبیه فشرده

۱۰- الف) خون در معنای واقعی خود (مایعی سرخ‌رنگ که در رگ جریان دارد) به کار رفته است.

ب) خون (در قصد خون کسی بودن) مجاز از کشتن است.

۱۱- کنایه: دوختن دهان: وادار کردن کسی به سکوت / پرده‌داری نکردن: آشکار نکردن راز استعاره: دست هجر (از نوع اضافه استعاری)

۱۲- الف) جای بودن ندیدن: فرار کردن

ب) زردروی شدن: شرمنده و خجلت‌زده شدن

۱۳- الف) وزن بیت دوری است، چون هر مصراع به دو پاره تقسیم شده که وزن‌واژه یکسانی دارند.

پایه‌های	چ ز ها گ	نی ب شوخی	س ر زل ف	دل ز با را
آوایی	ک ا زو ب	هم ب را ری	ه م وقت	خل ق ما را
وزن‌واژه	فَعْلَاتُ	فاعلاتن	فَعْلَاتُ	فاعلاتن

وزن‌واژه آن فَعْلَاتُ فاعلاتن فَعْلَاتُ فاعلاتن است. (ب)

پایه‌های	تُ می ز	وی ئ جا نم	خا هَد سُ	د نَز هج رت
آوایی	ای در د	نِ ظا می را	در ما نِ	ک خا هی شد
وزن‌واژه	مفعول	مفاعیلن	مفعول	مفاعیلن

وزن بیت «پ» نیز دوری است چون از دو پاره تشکیل شده که وزن‌واژه یکسانی دارند: مفعول مفاعیلن / مفعول مفاعیلن

بنابراین هر دو بیت چهار پایه آوایی دارند و هر مصراع آن‌ها از دو پاره همسان تشکیل شده است. هر مصراع در حکم یک بیت است.

۱۴- شش استعاره / در هر شش استعاره مشبّه‌به ذکر شده است.

(شاعر محبوب خود را ماه، ملک، نگار، صنم، بت و بهار دانسته است.)

۱۵- چشم ناله / روی شکوه

۱۶- (۱) میرزا برخوردار فراهی - نثر مصنوع

۲- مجالس المؤمنین - نثر ساده

۱۷- گل تازه: استعاره است.

معشوق یا محبوب مانند یک گل تازه و باطراوات است و ماندگاری ندارد.

۱۸- (۱) شعر (الف): مضمون‌سازی از هر چیزی در عالم طبیعت از ویژگی‌های آن است که در سبک هندی یافت می‌شود و مربوط به قرن‌های دهم و یازدهم است. شعر از کلیم همدانی (شاعر قرن یازدهم) است و به سبک هندی سروده شده است.

شعر (ب): بی‌اعتباری دنیا از اندیشه‌های غالب سبک عراقی است و مربوط به قرن‌های هفتم تا نهم است. شعر از سعدی است.

(۲) ناپایداری روزگار / کمک به دیگران از مفاهیم به‌کاررفته در شعر سعدی است.

(۳) بستان استعاره از دنیا است.

(۴) سرکشیدن کنایه از (دوری کردن / عصیان کردن)

۱۹-

پایه‌های آوایی	د ر ح قی قت	یا ر یک دل	کی م یاست
وزن‌واژه	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلن
خوشه‌های هجایی	- U -	- U -	- U -

آزمون شماره ۹ (نوبت دوم)

۱- عشاق‌نامه

۲- بیدل دهلوی

۳- درست؛ دامن‌کشان رفتن = با غرور راه‌رفتن، تفاخر کردن / غبار کالبد کسی بر هوا رفتن = مردن او

۴- نادرست؛ احسن‌التواریخ از حسن‌بیگ روملو است.

۵- گزینه «۱»

سل سی ل ی ^۲	موی دوست	حل ق ی دا	م ب لاست
هر ک د ر ب ^۱	حل ق نیست	فا ر غ زب ^۱	ما ح راست
- U U -	- U -	- U U -	- U -

۶- گزینه «۴»

۱- هجای پایان نیم‌مصراع تابع قانون پایان مصراع است و بلند تلفظ می‌شود.

۲- هجای کوتاه پایان رکن، بنا بر ضرورت، وزن بلند به شمار می‌آید.

۳- هجای پایانی نیم‌مصراع تابع قانون پایان مصراع است.

درس نامه توپ برای شب امتحان

درس ۱ تاریخ ادبیات فارسی در قرن های ۸، ۷ و ۹

قرن هفتم

زمینه تغییر سبک از خراسانی به عراقی

- ۱ برخی از عوامل سیاسی و اجتماعی؛ مثل: روی کار آمدن حکومت های غزنوی و سلجوقی
- ۲ تغییر جغرافیایی مرکزیت ادبی و سیاسی از خراسان به عراق عجم

سبک های فرعی میان سبک خراسانی و سبک عراقی

- ۱ سبک بینابین
- ۲ سبک آذربایجانی

مدت زمان سبک عراقی:

از اوایل قرن هفتم تا اوایل قرن دهم به مدت ۳۰۰ سال
حمله مغول:

- اوایل قرن هفتم (۶۱۶ ه. ق.)
- نابودی خراسان و از بین رفتن مدارس فراوانی که مهد علم و فرهنگ بودند.
- کشته شدن گان معروف حمله مغول:

- ۱ نجم الدین گبری (عارف معروف)
- ۲ فریدالدین عطار نیشابوری (عارف و شاعر معروف)
- ۳ کمال الدین اسماعیل (شاعر معروف، مداح جلال الدین خوارزمشاه)

علت گسترش عرفان در شعر این دوره

سرخوردگی مردم در اثر حمله مغول، منزوی شدن و روی آوردن به تصوف و شعر عرفانی

مضامین شعر عرفانی:

- ۱ تکیه بر عواطف انسانی
- ۲ ترویج روحیه تسامح و تساهل (آسان گیری و تعصب نداشتن)
- ۳ خدمت به خلق
- ۴ آزادی
- ۵ بی ثباتی دنیا

رونق گرفتن زبان فارسی

در اثر برجیده شدن خلافت عباسیان در اواخر دوره مغول
آخرین خلیفه عباسی: المستعصم بالله
زبان رسمی و رایج عربی و نگارش به آن از رواج افتاد و زبان فارسی رونق بیشتری گرفت.

دلیل نام گذاری سبک عراقی

بعد از مغول کانون های فرهنگی از خراسان به عراق عجم منتقل شد. شاعران و نویسندگان بزرگ این دوره غالباً از شهرهای عراق عجم (اصفهان، همدان، ری، اراک و ...) بودند.

قوت و ضعف زبان و ادبیات فارسی

عوامل ضعف:

- ۱ کشته شدن بسیاری از دانشمندان و ادیبان
- ۲ از بین رفتن دربارهای ادب دوست و خاندان های فرهنگ پرور

عوامل قوت:

- ۱ ترویج زبان و ادبیات فارسی در ناحیه عراق عجم با انتقال مرکزیت قدرت از خراسان به مرکز ایران
- ۲ پدید آمدن آثار ارزشمند در این نواحی
- ۳ پیدایش قالب های جدید در شعر و نثر

ویژگی های شعر در قرن ۷

- ۱ شعر این عصر، نرم و دلنشین و معنا برتر، انسانی و آسمانی است.
- ۲ کم رنگ شدن قالب قصیده به دلیل بی توجهی بیشتر شاعران به حاکمان
- ۳ گسترش غزل به عنوان زبان دل و عشق
- ۴ برجسته شدن قالب مثنوی برای ظهور مضامینی مانند عاطفه، اخلاق و عرفان. (مثنوی مولوی، حماسه های عرفانی است که قهرمانش، انسانی پاک نهاد و خداجو است و به نبرد با هوای نفس می شتابد.)

جریان های نثر در این دوره:

- ۱ «ساده نویسی»
در آثاری مثل: طبقات ناصری و مرصاد العباد
- ۲ «پیچیده نویسی» با محتوای عمدتاً تاریخ حاکمان وقت
در آثاری مثل: تاریخ و صاف و تاریخ جهانگشای جوینی

شخصیت های ادبی قرن هفتم

مولوی (جلال الدین بلخی):

- از شاخص ترین شاعران عارف
- در دو محور «اندیشه» و «احساس» آثار جاودانه ای پدید آورد. (یعنی آثارش هم معانی فکری عمیقی دارند و هم بار احساسی و عاطفی سرشار.)
- آثار: «مثنوی معنوی» و «دیوان شمس»

← در آثارش بسیاری از معارف بشری و مسائل عرفانی را بیان کرده است.

سعدی:

- فرمانروای ملک سخن
- به مدت سی و پنج سال سفر کرد.
- آثار: «گلستان» به نثر مسجع و «بوستان» در قالب مثنوی
- ← این آثار، درس اخلاق و حکمت می آموزند.
- سخنگوی ضمیر خودآگاه ایرانی در ادبیات پندآموز (تعلیمی)
- سرآمد شاعران و نویسندگان ایران در سرودن غزل های عاشقانه
- طبع آزمایی در اغلب قالب های ادبی

فخرالدین عراقی:

- غزل های عرفانی زیبا
- مثنوی «عشاق نامه» او مشهور است.
- در هر فصل از این مثنوی به یکی از مباحث عرفانی پرداخته و سخن خود را با تمثیل و حکایت به پایان رسانده است.
- کتاب «لمعات» او نیز در قالب نثر و نظم، سیر و سلوک عارفانه را بیان کرده است.

نجم الدین رازی (معروف به نجم دایه):

- از منشیان و نویسندگان توانا و عارفان وارسته
- کتاب «مرصاد العباد من المبدأ الی المعاد» را در بیان سلوک دین و تربیت نفس انسانی نوشت.
- ویژگی های کتاب:

- ۱ گاهی ساده و گاهی دارای سجع و موازنه
- ۲ در خلال موضوعات کتاب، احادیث، آیات و اشعاری از خود و شاعران دیگر نقل می کند.
- ۳ نثری شیوا، آراسته و دل انگیز دارد.
- ۴ داشتن مرتبه ای والا در میان متون عارفانه

عظاملك جوينى:

- از نثرنویسان این دوره
- خاندان او از افراد بانفوذ حکومت مغولان بودند.
- پرداختن به کارهای دیوانی از نوجوانی و حضور در سفرهای بسیار همراه مغولان
- تألیف کتاب «تاریخ جهانگشا»
- موضوعات کتاب:

۱ شرح ظهور چنگیز

۲ احوال و فتوحات او

۳ تاریخ خوارزمشاهیان

۴ فتح قلعه‌های اسماعیلیه

۵ حکومت جانشینان حسن صباح

- نثر کتاب: مصنوع و دشوار

خواجه رشیدالدین فضل‌الله همدانی:

- از چهره‌های علمی و سیاسی در عصر ایلخانان مغول
- وزیر مقتدر غازان خان و اولجایتو
- مهم‌ترین کتاب: «جامع‌التواریخ»
- ویژگی کتاب: نثری عالمانه و پخته
- اقدام مهم فرهنگی: تأسیس عمارت رُبع رشیدی در تبریز (مجموعه دانشگاهی)

شمس قیس رازی:

- اثر معروف: «المعجم فی معاییر اشعار العجم» (فرهنگ قوانین شعر فارسی)
- ویژگی‌های کتاب:

۱ موضوع: علم عروض، قافیه، بدیع و نقد شعر

۲ دارای نثری ساده و عالمانه

قرن هشتم

آزادی اعتقادی

مطرح‌شدن عقاید مذهبی مختلف به دلیل بی‌اعتقادی برخی از ایلخانان مغول و بی‌تعصبی برخی دیگر

گسترش قلمرو زبان فارسی

از شبه‌قاره هند تا آسیای صغیر، مردمانی به این زبان سخن می‌گفتند؛ اما مناطقی مثل مرکز ایران (عراق عجم) و به ویژه شهر شیراز در حکم مرکز ادبی این عصر به شمار می‌رفتند.

ویژگی‌های ادبی

- ۱ از رونق افتادن قصیده به دلیل رفتن دربارهای ادب‌دوست و ایرانی‌تبار
- ۲ سستی زبان شعر جز در سروده‌های شاعران شاخص؛ مانند: خواجه و حافظ

شخصیت‌های ادبی قرن هشتم

خواجه کرمانی:

- از غزل‌سرایان برجسته این دوره
- غزل‌های او بر حافظ تأثیرگذار بوده است.
- چند مثنوی به پیروی از پنج گنج نظامی سروده که نشان‌دهنده استادی او در شاعری است.
- شعر او در مجموع، کمال‌یافته و پخته است.

ابن‌بمین:

- شاعر عصر سربداران
- مردی گوشه‌گیر و دهقان‌پیشه
- مهم‌ترین اشعار: قطعات اخلاقی
- مضامین اصلی شعر: قناعت‌پیشگی و بی‌اعتباری دنیا

حافظ:

- سرآمد شاعران این قرن
- به اوج رساندن غزل فارسی با تلفیق عشق و عرفان
- لحن اشعار: گزنده، طنزآمیز و سرشار از خیرخواهی و اصلاح‌طلبی
- در غزل او، فرهنگ گذشته ایران با همه کمال ایرانی - اسلامی خود رخ می‌نماید.

- شعرش به قول خود او همه «بیت‌الغزل معرفت» است.

سلمان ساوجی:

- پیروی از سعدی و مولوی در غزل
- سرودن قصایدی در سبک عراقی
- سرودن مثنوی جمشید و خورشید به شیوه داستان‌های نظامی

عبید زاکانی:

- نکته‌یابی و انتقادهای ظریف اجتماعی او معروف است.
- تزویر و ریاکاری حاکمان را در آثارش به تصویر می‌کشید.
- آثار نثر: رساله دلگشا، اخلاق‌الاشراف و صد پند (همگی به طنز)
- در منظومه «موش و گربه» ناهنجاری‌های اجتماعی را به خصوص در دو طبقه حاکمان و قاضیان به شیوه تمثیل بیان کرده است.

حمدالله مستوفی:

- از مورخان مشهور ایران در این عهد
- اثر: «تاریخ گزیده»:

شامل: ۱) تاریخ پیامبران ۲) خلفای چهارگانه ۳) خلفای بنی‌عباس ۴) تاریخ ایران تا سال ۷۳۰ ه. ق.

قرن نهم

نابودی مجدد ایران

بعد از غارت‌ها و ویرانگری‌های مغولان، ایران دستخوش حمله تیمور گورکانی شد و آنچه از حمله مغول سالم و نیمه‌سالم مانده بود (مثل فارس) و یا مختصر تجدید حیاتی در زمان ایلخانان مغول (جانشینان چنگیز) کرده بود، همه از میان رفت.

ویژگی‌های سلسله تیموریان

- ۱ دوران حکومت: نیمه دوم قرن هشتم تا اوایل قرن دهم
- ۲ مانند مغولان بعد از مدتی در ایران متمدن شدند.
- ۳ رواج هنرهایی چون مینیاتور، معماری و تذهیب
- ۴ رواج تاریخ‌نویسی به همان اسلوب ساده
- ۵ رونق‌یافتن ادبیات (امثال جامی و دولتشاه کتاب‌های ارزشمندی نوشتند) ولی این رونق، بنیادی نیست.
- ۶ کتاب‌های تحقیقی، سطحی و ادبیات نیز تقلیدی و فاقد نوآوری است.
- ۷ پرداختن به فرهنگ و ادبیات ایران به وسیله شاهرخ پسر تیمور و بایسنقر نوه او

اقدامات شاهان تیموری:

پس از مرگ تیمور، شاهرخ توانست شهر هرات را مرکز فرمانروایی خود قرار دهد. او با علاقه‌ای که به هنر و فرهنگ اسلامی پیدا کرد، از هنرمندان خوش‌نویس، نقاش و شاعر حمایت نمود. بایسنقر میرزا، پسر او، نیز هنرمند و هنردوست بود و در زمان او هنرمندان، قرآن کریم و شاهنامه فردوسی را به خط خوش نگاشتند و با تصاویری زیبا آراستند که از آثار ماندگار هنر اسلامی شد.

شخصیت‌های ادبی قرن نهم

جامی:

- معروف‌ترین شاعر این قرن
- نگارش «بهارستان» به سبک «گلستان سعدی»
- پیروی از «تذکره‌الاولیای عطار» در کتاب «نفحات‌الانس» (موضوع: بیان حقایق عرفانی و ذکر احوال عرفا)
- سرودن مثنوی‌هایی به پیروی از «نظامی» مانند مثنوی «تُحفة‌الاحرار»

شاه نعمت‌الله ولی:

- از شاعران این قرن
- در تصوف و طریقت مقام بلندی داشته است.
- دیوان شعر او حاوی مضامین عرفانی است.
- وی سرسلسله صوفیان نعمت‌اللهی است.

دولت‌شاه سمرقندی:

– از نویسندگان این قرن

– نگارش «تذکره دولت‌شاه» به نثر، به تشویق امیر علی شیر نوایی

– این کتاب شرح احوال بیش از صد تن از شاعران ایرانی از آغاز تا زمان مؤلف است.

جلال‌الدین دوانی:

– از نویسندگان این قرن

– نگارش «اخلاق جلالی» به نثر، در موضوع اصول اخلاقی

درس ۳: تشبیه

– شاعران و نویسندگان به زبان، نگاه «زیباشناسانه» دارند.

– آن‌ها معانی ذهنی خود را با استفاده از آرایش‌های لفظی و معنوی و عناصر علم بیان به شکل‌های گوناگون به دیگران منتقل می‌کنند و کلام ساده و عادی را به سخنی ادبی و هنری تبدیل می‌کنند.

علم بیان

از نظر ادبی شیوه‌های گوناگونی برای ایجاد تخیل و بیان یک معنا وجود دارند که مهم‌ترین آن‌ها چهار آرایه «تشبیه، مجاز، استعاره و کنایه» هستند و آن‌ها را در حوزه علم «بیان» بررسی می‌کنند.

تعریف تشبیه

برقراری رابطه همانندی میان دو چیز را آرایه تشبیه می‌نامند.

مثال: دانا چو طبله عطار است؛ خاموش و هنرنمای.

فایده تشبیه

کاربرد آن، سخن را خیال‌انگیز می‌کند.

ارکان تشبیه

در هر تشبیه، چهار رکن وجود دارد:

۱- مشبه:

پدیده‌ای است که آن را به پدیده‌ای دیگر مانند می‌کنیم.

مثال: ایام گل چو عمر به رفتن شتاب کرد

۲- مشبه‌به:

پدیده‌ای است که مشبه را به آن مانند می‌کنیم.

مثال: تو همچون گل ز خندیدن لب‌ت با هم نمی‌آید

۳- وجه شبه:

ویژگی یا صفت مشترک میان مشبه و مشبه‌به است.

مثال: گرت ز دست برآید چو نخل باش کریم

۴- آدات تشبیه:

واژه‌ای است که آن را برای بیان شباهت میان دو پدیده به کار می‌بریم.

واژه‌های «چو، مثل، مانند، گویی، همچون، به سان، به کردار و ...» از این دسته‌اند.

مثال: این زبان چون سنگ و هم آهن‌وش است

و آنچه بجهد از زبان، چون آتش است

نکات مهم

– وجه شبه در مشبه به پررنگ‌تر از مشبه است.

– از میان رکن‌های تشبیه، ذکر مشبه و مشبه‌به ضروری است؛ اما وجه شبه و ادات تشبیه را می‌توان حذف کرد؛ یعنی می‌توان تشبیهی داشت که فقط مشبه و مشبه‌به باشد.

مثال: «خورشید تویی و دژه ماییم»

انواع تشبیه

تشبیه را بر حسب تعداد ارکان می‌توان به دو دسته بخش کرد:

۱) گسترده

۲) فشرده

تشبیه گسترده:

به تشبیهی که چهار یا سه رکن را در خود داشته باشد، تشبیه گسترده می‌گویند.

مثال: زندگی آتشگاهی دیرنده پابرجاست

گر بیفروزش رقص شعله‌اش در هر کران پیداست

ورنه خاموش است و خاموشی گناه ماست.

(سیاوش کسرابی)

در تشبیه بالا، ادات تشبیه حذف شده است. ← زندگی (مانند) آتشگه پابرجا است.

درس ۲: پایه‌های آوایی

مفهوم نظم

با کمی درنگ و تأمل در پدیده‌ها و عناصر طبیعی، گونه‌ای نظم و سامان در رفتار آن‌ها درک می‌شود.

مثال: در پی هم آمدن شب و روز، گردش فصل‌ها، حرکت آهنگین عقربه‌های ساعت، حرکت پای دوچرخه‌سوار و بازگشت آن به نقطه نخست، موزون و موسیقایی است و نوعی تداوم و تکرار منظم را به چشم و گوش شنونده، می‌رسانند، که معمولاً گوش‌نواز و دل‌نشین‌اند.

نظم در شعر

– کلام ادبی یا شعر هم که آهنگین و موسیقایی است، پایه‌ها و پاره‌های آوایی موزون دارد.

– اساس وزن شعر را «نظم» تشکیل می‌دهد. تا نظم نباشد، وزنی هم شکل نمی‌گیرد.

– با خوانش درست شعر، به درنگ منظم و یکنواختی که بعد از هر دسته از هجاها وجود دارد، پی می‌بریم.

پایه یا رکن عروضی

– به هر یک از خانه‌های شعر که برش آوایی ایجاد کرده‌اند، «پایه» یا «رکن» می‌گویند.

– وزن شعر، در حقیقت، حاصل چینش درست و قاعده‌مند پایه‌های آوایی است.

تعریف وزن شعر:

وزن، توالی ضرب‌آهنگ است که برای موزون کردن نوای موسیقی کلام، به کار می‌رود.

– با خوانش درست ابیات و جداسازی پایه‌ها و خانه‌ها، می‌فهمیم که بعد از هر پایه، درنگی وجود دارد.

– درنگ‌های پایان هر پایه، مرز پایه‌های آوایی را به ما نشان می‌دهند.

مثال: دل می‌رود ز دستم صاحب‌دلان خدا را

دردا که راز پنهان خواهد شد آشکارا

(ماقظ)

دِل	مِی	ز	وَد	ز	دَس	تَم	صَا	جِب	دِ	لَا	خُ	دَا	رَا
دَر	دَا	کِ	رَا	ز	پِن	هَا	خَا	هَد	شُ	دَا	ش	کَا	رَا

مثال: هر که چیزی دوست دارد، جان و دل بر وی گمارد

هر که محرابش تو باشی، سر ز خلوت بر نیارد

(سهری)

هَر	کِ	چِی	زِی	دُو	سِت	دَا	زَد	جَا	نُ	دِل	بَر	وِی	گ	مَا	رَد
هَر	کِ	مَح	رَا	بَش	تُ	بَا	شِی	سَر	ز	خَل	وَت	بَر	نَ	یَا	رَد

مثال: بضاعت نییاوردم آلا امید

خدایا ز عفو مکن ناامید

(سهری)

بَ	ضَا	عَت	نَ	یَا	وَر	دَ	مِل	لَا	ا	مِید
خُ	دَا	یَا	ز	عَف	وَم	مَ	گُن	نَا	ا	مِید

تفکیک پایه‌ها و نظم حاصل از آن:

چگونگی تفکیک پایه‌ها و خوانش بیت‌ها، نظم دیداری و شنیداری را به ما نشان می‌دهند. این نظم سبب درک پایه‌های آوایی و لذت از موسیقی متن، می‌شود.